

Алла Атаманенко

УКРАЇНСЬКЕ ІСТОРИЧНЕ ТОВАРИСТВО ТА МІЖНАРОДНІ ІСТОРИЧНІ КОНГРЕСИ

В статті висвітлено участь представників української зарубіжної історіографії, серед яких були члени Українського історичного товариства в міжнародних історичних конгресах. Подано важливу інформацію про взаємовідносини українських дослідників.

Ключові слова: міжнародний історичний конгрес, Українське історичне товариство, українська зарубіжна історіографія.

В статье раскрыто участие представителей украинской зарубежной историографии, среди которых были члены Украинского исторического товарищества в международных исторических конгрессах. Подано важную информацию о взаимоотношениях украинских исследователей.

Ключевые слова: международный исторический конгресс, Украинское историческое товарищество, украинская зарубежная историография.

In this article author illuminates the participation of Ukrainian Scholars – including Members of the Ukrainian Historical Association in the International Historical Congresses. Important information about the partnership of Ukrainians Scholars is also provided in the article.

Key words: Ukrainian Historical Association, International Historical Congress, Ukrainian Scholars, Ukrainian Historiography of Émigré.

Представники різних генерацій українських закордонних істориків брали участь у міжнародних історичних та славістичних конгресах [7; 5; 6; 24], на яких у складі советських* делегацій від 1955 р. також були представлені українські материкові дослідники.

* Автор підтримує думку відомого дослідника проблем історіографії О.С. Рубльова про потребу розрізнення автентичних термінів “Рада”, “радянський”, вироблених українськими демократичними традиціями за часів Визвольних змагань та нав’язаних за часів советсько-російської окупації форм означень органів, що здійснювали керівництво. Тому ми для означення останніх вживаємо терміни подібно до частини українських зарубіжних істориків: “советський”, УССР, СССР (див. Рубльов О.С. “Український історичний журнал”: історія офіційна й залаштункова (1957 – 1988) // Український історичний журнал. – 2007. – №6. – С.18-55).

Міжнародні історичні конгреси були і є престижним науковим форумом. Організатором їх від 1926 р. був створений під час конгресу в Женеві Міжнародний комітет історичних наук (МКІН). У 1970 р. в журналі “Вопросы истории” О. Слонімським було високо оцінено значення участі російських вчених у міжнародних історичних конгресах до Першої світової війни і зроблено висновок про перевернення успіхів російських вчених їх радянськими послідовниками [32, с.108]. Участь українських істориків у міжнародних історичних конгресах ще, на жаль, не стала об’єктом спеціального вивчення, хоча привертає увагу дослідників як форма міжнародних зв’язків радянської науки, прояв виходу її з міжнародної ізоляції [28; 29; 35].

Представляти країну на конгресах могли національні комітети істориків, афілійовані в них організації та міжнародні спеціалізовані організації чи комітети вчених (напр., Асоціація проти маніпуляцій історією, Міжнародний комітет латинської палеографії, Міжнародна комісія історії Російської революції тощо). Порядок організації та перебігу конгресів переважно передбачав окремі сесії, де відбувалися доповіді, та дискусії, в яких дослідники обмінювалися думками щодо висловлених поглядів. Від 1965 р. всі доповіді (реферати) поділялися на чотири основні сесії з “великих тем” та чотири сесії з тем по методології. Також відбувалися секційні засідання за хронологічними періодами. Тексти рефератів друкувалися в спеціальних випусках (“Rapports”) перед конгресом, щоб учасники мали можливість підготувати свій дискусійний виступ. Щоб взяти участь у міжнародному історичному конгресі, потрібно було бути учасником національної делегації, або представником афілійованої в ній організації чи міжнародної комісії МКІН. Теми доповідей пропонувалися МКІН національними комітетами істориків, але це ще не ставало запорукою того, що вони будуть включені до програми. Тому іноді на конгресі у вигляді дискусійних виступів могли звучати окремі доповіді, відносно мало пов’язані з головною темою (особливо “грішили” цим учасники зі східноєвропейських держав) [5, с.81].

Не зважаючи на потребу в належності істориків до наукових організацій – членів МКІН, участь західних делегатів в цілому була індивідуальною (участь у конгресі оплачувалася учасниками) і керівництво делегацій, зрозуміло, не контролювало зміст доповідей чи виступів [20, с.421]. Доповіді та перебіг дискусій друкувалися переважно французькою мовою окремими томами (іноді кожна доповідь видавалася окремою книгою – зокрема, організатори

Московського Міжнародного історичного конгресу опублікували низку окремих книг-доповідей французькою мовою, авторами яких були вчені з Франції, Польщі, Італії, Румунії, Бельгії та ін.). Крім того, друкувалися матеріали засідань Міжнародних комітетів, акти і рапорти. Іноді національні комітети друкували матеріали, подані направленими ними для участі учасниками конгресу (напр., такі збірники було опубліковано в Польщі після конгресу в Бухаресті (1980 р.) [3].

В міжнародних історичних конгресах, що відбувалися між двома світовими війнами з українських дослідників переважно брали участь представники Наукового товариства ім. Шевченка. По Другій світовій війні також брали участь Л. Білас, І. Каменецький, Б. Кентржинський, І. Лисяк-Рудницький, Т. Мацьків, Б. Осадчук, Я. Рудницький, П. Феденко, І. Шевченко, М. Чубатий та ін. З них з доповідями виступали лише Б. Кентержинський, І. Шевченко та М. Чубатий. В другій половині ХХ століття, після зміни статуту МКІН на Міжнародному історичному конгресі в Парижі (1950) [13, с.76], міжнародні історичні конгреси відбулися у Римі (1955), Стокгольмі (1960), Відні (1965), Москві (1970), Сан-Франциско (1975), Бухаресті (1980), Штуттгарті (1985), Мадриді (1990), Монреалі (1995), Осло (2000), Сіднеї (2005). Наступний конгрес відбудеться в Амстердамі (серпень 2010).

Організаторами конгресів після Другої світової війни під тиском Советського Союзу делегації українських наукових установ в діаспорі не визнавалися (і в цьому становище українських істориків протягом певного часу відрізнялося від становища, зокрема, польських вчених в еміграції, які на кількох конгресах (до ХІІІ Міжнародного історичного конгресу в Москві (1970), який через збройне вторгнення у Чехословаччину країн Варшавської угоди проігнорували низка національних історичних комітетів) представляли Польське історичне товариство у Великій Британії [4, с.110]). Офіційна делегація від УВУ у складі О. Оглоблина, Н. Полонської-Василенко та Б. Крупницького мала взяти участь у конгресі в Парижі (1950 р.), на який не були запрошені радянські представники [8, с.285], але не змогла цього зробити в першу чергу з фінансових причин. Українську зарубіжну науку тоді представляли колишній професор УВУ Олександр Шульгин та професор Державної школи східних мов в Парижі І. Борщак.

Дослідники обдумували можливості участі у конгресах українських еміграційних наукових установ. Неодноразово про-

блему участі у конгресах обговорювали О. Оглоблин та Л. Винар, відшукуючи шляхи представлення УІТ. Оптимальним рішенням в тогочасних умовах була індивідуальна участь окремих вчених як представників університетів та національних історичних комітетів держав поселення. Обговорюючи справу участі у міжнародних конгресах, І. Лисяк-Рудницький писав О. Оглоблину: “Врешті справа Міжнародного історичного конгресу. Почуваю себе тут безпорадний. Знаючи обставини, не вірю, щоб заходи якихось з наших еміграційних установ могли тут принести позитивний результат. Якщо йдеться про Міжнародний комітет істориків, то там панує принцип представництва держав. Ми могли б спробувати зробити заходи перед Американським історичним т-ом, але там не будуть з нами рахуватися і не будуть захищати наших інтересів у Міжнародному комітеті. (Проф. Чубатий думає, що будуть з нами рахуватися, коли матимемо фахове Історичне т-во. Мені цей погляд здається дуже наївним* [...]). На двох минулих конгресах Чубатий попав був на програму не пленуму, але спеціальної Слов’янської Комісії. Це був результат його особистих зв’язків із проф. Шмідтом з Відня, що був впливовою особою у Слов’янській Комісії. Але Шмідт помер. По-друге, здається мені, що після Стокгольму більшовики, які давніше не звертали великої уваги на малу “прибудівку”, Слов’янську Комісію, зацікавилися нею і прикладуть зусиль, щоб не допустити емігрантів. Про це були виразні натяки у Стокгольмі. [...]. Якщо йдеться про заходи перед американцями, то, на мою думку, доцільніше, щоб їх робили індивідуально зацікавлені українські історики, а не якась українська група, що американців може лише відстрашувати” [2].

Цей шлях участі у міжнародних історичних конгресах для української еміграційної історіографії був найоптимальнішим. Українські зарубіжні вчені брали участь у конгресах у складі національних делегацій країн поселення, сформованих національними історичними або славістичними товариствами як представники американських, канадських та інших університетів, наукових товариств чи національних історичних комітетів (зокрема, асоціацій славістів різних країн, членів Американської історичної асоціації (American Historical Association) тощо).

* Американське історичне товариство не могло підтримати самостійну участь у конгресах етнічних товариств (товариств народів, що мешкали на території США), які входили до його складу, але забезпечувало їх участь у власному складі.

Після створення УІТ самостійна делегація Товариства на конгреси не висилалася, не зважаючи на одержане у 1970-х рр. афілійоване членство в Американській історичній асоціації, бо це було неможливим, тому що не відповідало статуту МКІН, а також через протидію Радянського Союзу. Часом у статтях учасників конгресів в українських періодичних виданнях можна знайти згадки про те, що на конгресі вони представляли українські наукові установи чи організації – це не було неправдою, бо членами неукраїнських установ українці були поруч із членством в українських інституціях. Зокрема, відома дослідниця українського канадського життя Ольга Войценко, учасниця Міжнародного історичного конгресу в Москві 1970 р., одержавши запрошення до участі як член Канадської історичної асоціації, представляла також УВАН у Канаді [6, с.6]. Але представництво українських наукових установ у матеріалах конгресів, на жаль, не було зафіксованим. З членів УІТ у міжнародних історичних конгресах брали участь Т. Мацьків, який також був представником УІТ у Стокгольмі (1960), Відні (1965), Сан-Франциско (1975), Штуттгарті (1985), М. Чубатий (Рим (1955), Стокгольм (1960)), І. Лисяк-Рудницький (Стокгольм (1960), Відень (1965), Москва (1970)), О. Войценко (Москва (1970)), Р. Сербин (Москва (1970)) та ін. Переважна більшість членів Товариства брала участь у дискусіях, що було не менш важливим, ніж проголошення доповідей.

Радянські дослідники по Другій світовій війні почали брати участь у міжнародних історичних конгресах з 1955 р. [25, с.3; 32, с.4]. Представництво України в советських делегаціях було переважно незначним. Наприклад, на конгресі 1955 р. в Римі українських істориків представляв лише І. Бойко [28, с.29; 29, с.179; 30, с.17], із 44 советських учасників конгресу у Стокгольмі в серпні 1960 р. з України був лише Володимир Голобуцький [28, с.29; 35, с.122], з 15 учасників советської делегації на Віденському міжнародному історичному конгресі у 1965 р. Україну представляв лише директор Інституту історії АН УРСР К. Дубина [28, с.29], на Московському конгресі при загальному представництві советських істориків у кількості 1283 – з України було 56 учасників [35, с.122].

З приводу практичної відсутності українських істориків на конгресі у Відні І. Каменецький, який написав для журналу “Український історик” статтю до рубрики “Хроніка”, просив редактора наголосити наприкінці неї: “Ця відсутність насуває цікаве питання: чому Кремль, який не вагається висилати закордон

українських радянських танцюристів та спортсменів на різні міжнародні виступи і олімпіади, тримає за залізною курткою українських радянських істориків? Чи головна причина в тому – нерозвиненість історичних наук в Радянській Україні чи побоювання партії, що українські радянські історики могли б прилюдно зайняти такі самі незалежні позиції відносно певних історичних фактів як деякі їхні колеги з сателітних держав? Які б причини не ховалися за тою політикою, факт відсутності українських істориків є такий маркантний сам собою, що на довшу мету він не зможе залишитися непоміченим не лише закордоном, але також в самому радянському суспільстві” [1]. Ці спостереження і питання в редактованому вигляді завершили його статтю про перебіг Віденського конгресу в журналі “Український історик” [17, с.68].

Радянські історики теж розуміли ненормальність ситуації, причина якої крилася у відсутності українського Національного комітету істориків – всіх членів радянських делегацій представляв Національний комітет істориків Радянського Союзу [22], і саме там вирішувалося питання їх персонального складу. Коли К. Дубина в розмові з І. Лисяком-Рудницьким згадав про те, що українські історики готують “самостійну” участь у конгресах [20, с.428], він казав правду. Українські радянські дослідники добре розуміли потребу створення Національного комітету [30, с.19]. Секція суспільних наук та Інститут історії АН УРСР в особі віцепрезидента АН УРСР акад. І. Білодіда та директора Інституту К. Дубини неодноразово зверталися Національного комітету істориків СРСР та до першого секретаря ЦК КПУ Петра Шелеста з проханням про створення Асоціації істориків Української РСР, яка б працювала як відділення Національного комітету істориків СРСР [21; 9; 10; 30, с.19-20]. Національний комітет істориків СРСР порадив “спочатку поставити питання про утворення Українського Відділення перед директивними органами УРСР” [26, с.239]. Аргументи про те, що “створення Асоціації дасть можливість всім колективам істориків республіки налагодити і підтримувати тісні органічні зв’язки з Національним Комітетом істориків СРСР, розширити і поглибити зв’язки з науковими організаціями інших зарубіжних країн, брати більш активну участь у роботі міжнародних наукових конгресів, сесій та колоквиумів і сприятиме більш чіткій організації зустрічей з іноземними істориками, що відвідують Україну” [26, с.238], так і не були почуті і за радянських часів питання не було вирішено. Навіть у 1990 р., хоч кількісно представників з України стало більше, вони

не мали власного національного комітету. Створити Національний комітет на чолі з акад. Ярославом Ісаєвичем вдалося лише у 1995 – 1996 р. Тоді ж, на XVIII Міжнародному історичному конгресі в Монреалі Український національний комітет істориків став членом МКІН. Але, як згадував Я. Ісаєвич, на той час: “На жаль, ані наш уряд, ані Академія наук України не змогли виділити кошти на участь української делегації у 18-му Міжнародному конгресі історичних наук у Монреалі 1995 р.” [15]. Кошти на це виділив Фонд катедр українознавства (США).

Зрозуміло також, що з радянських істориків у міжнародних конгресах брали участь переважно лише “благонадійні”. Відомий дослідник української історіографії Я.Д. Ісаєвич відзначав, що в СРСР міжнародні контакти були мінімальними і здійснювалися під контролем КДБ. Працівники Інститутів АН УРСР оформляли документи через управління міжнародних зв’язків АН СРСР і отримували закордонні паспорти від МЗС РРФСР, а не від МЗС УРСР чи його обласних представників [16, с.20-21]. Державний контроль за тим, що будуть говорити советські учасники міжнародних зустрічей був настільки великим, що обов’язковій цензурі підлягали тексти доповідей [11, с.201-202], що, до речі, відчували й українські зарубіжні дослідники [20, с.421]. Крім того, мова доповідей українських материкових дослідників на конгресах була російською [28, с.26-27].

Можна з великою вірогідністю припустити, що в советські делегації були включені й особи – представники відповідних служб, що мали спостерігати за учасниками. Саме тому, вірогідно, учасник кількох конгресів Богдан Осадчук згадував, що на світових конгресах історичних наук у Римі, Стокгольмі, Відні, Сан-Франциско, Бухаресті і Штуттгарті “було більше полеміки, особливо у наших радянських колег, ніж готовності до запропонованої нами [західними вченими. – А.А.] ділової дискусії” [23, с.13], але поза офіційними зустрічами радянські науковці намагалися активно спілкуватися [23, с.13; 24, с.134].

Перебіг розмови з Кузьмою Дубиною на конгресі у Відні опублікував Іван Лисяк-Рудницький. Цікавими є зроблена автором характеристика советського вченого (де, крім позитивної загальної оцінки, головне враження щодо наукової кваліфікації створювало незнання іноземних мов як прояв провінційності української советської науки), та фрагменти безпосереднього перебігу розмови, де К. Дубиною було згадано журнал УІТ “Український історик” [20, с.428-429]. Відомий дослідник советської історіографії

О. Рубльов оцінив цю згадку як наслідок поширення серед української наукової інтелігенції новинок “тамвидаву” [29, с.182]. Зауважимо, що “Український історик” регулярно надсилався О. Вінтоняком з Німеччини до Центральної наукової бібліотеки АН УССР, але потрапляв до спецфонду. В той же час його активно вивчали ті, кому це було доручено робити і згадки про журнал та його публікації з’являлися у виданнях, що поширювалися з грифом “таємно” серед певного контингенту співробітників Інституту історії з заборобою посилатися на його публікації у виданнях чи усних виступах відкритого характеру [12, с.2].

Знаходячись в умовах тоталітарного тиску, советські історики мусили офіційно звітуватися про “переваги марксистсько-ленінської методології”, внаслідок чого нібито “буржуазні історики західних країн не насмілилися відкрито нападати на марксистсько-ленінську концепцію історичного розвитку” [14, с.211]. В офіційній советській критиці української буржуазно-націоналістичної науки, яка одночасно уможливлювала ознайомлення з українською закордонною літературою в Україні, участь українських діаспорних дослідників у конгресах розцінювалася саме як трибуна конфронтації з советською наукою на замовлення “американських імперіалістів” [31, с.7-8]. Більшість же західних вчених, в тому числі й представники української науки, на думку І. Лисяка-Рудницького, становили “люди, що не є активно зацікавлені політикою. Це спеціалісти, що для них конгрес є нагодою зустрітися та обмінятися творчим досвідом і думками з чужоземними колегами, що теж працюють у даній дисципліні” [20, с.420-421]. Тому вони не були зацікавлені у політизації дискусій. Вчені з діаспори включалися в такі політизовані дискусії іноді, але при цьому розмова велася на основі наукових критеріїв, включаючи питання української історії в процес обговорення відповідних тем [19; 20, с.420-421, 422]. І хоча в советських оцінках наголошувалося, що участь українських “буржуазних націоналістів” у конгресах нездатна “піднести авторитет буржуазно-націоналістичної історіографії серед більш-менш серйозних вчених Заходу” [31, с.8], це, зрозуміло, не було правдою, тому що для західних дослідників українські вчені з діаспори були колегами по праці в американських, німецьких, канадських та інших університетах. В той же час радянські дослідники наважувалися листуватися з західними вченими, передавати та висилати для них цікаві видання. Зокрема, через учасника Московського конгресу члена УІТ Р. Сербина відомий український вчений Я. Дашкевич передав для Л. Винара

кілька примірників журналу “Архіви України”. К. Дубина після Віденського конгресу вислав І. Лисякові-Рудницькому копію книги про М. Драгоманова та вислав привітання [18, с.533].

З 16 по 23 серпня 1970 р. в Москві відбувся XIII Міжнародний конгрес істориків. Це був найбільший з'їзд за кількістю учасників, в якому брали участь понад три тисячі істориків з майже 60-ти країн світу. З українських істориків на конгресі були четверо представників з діаспори (Ігор Шевченко (США), Роман Сербин, Іван Лисяк-Рудницький, Ольга Войценко (Канада)) та делегація з України. З СРСР була майже половина учасників конгресу [24, с.134]. На конгресі передбачалося обговорення шести основних напрямів – методології та історії континентів, а також історії різних історичних епох. Порядок праці передбачав обговорення попередньо опублікованих доповідей, розісланих учасникам з'їзду, але їх не було розіслано наперед, а вручено тексти під час реєстрації учасників. Під час конгресу відбулося також засідання двадцяти однієї міжнародної комісії. Доповіді тут виголошувалися безпосередньо під час засідань.

Крім участі українських дослідників у дискусіях, цього разу доповідь на секції з візантології виголосив професор Гарвардського університету відомий візантолог Ігор Шевченко. З советських українських вчених доповідь не виголошував ніхто. Українська проблематика під час конгресу в доповідях представлена не була, але її торкнулися в дискусії Міжнародної комісії слов'янських студій, присвяченій місту та його ролі у формуванні національної свідомості. Дискусію щодо українських міст, по-суті, розпочав Олександр Касименко, який повідомив присутніх про видання “Історії міст і сіл України”, на що одержав зауваження професора Манітобського університету члена УІТ Романа Сербина стосовно подвійної ролі українських міст в процесі формування національної свідомості [24, с.134]. Дискусії між советськими та українськими істориками розгорталися й на XV Міжнародному історичному конгресі в Будапешті, про що було згадано в повідомленні про нього у “Вопросах истории” [33, с.12-13].

І на цьому конгресі відбувалося й безпосереднє неофіційне спілкування зарубіжних та советських дослідників. В статті в “Українському історичному” Любомир Винар, зі слів учасників Московського конгресу написав, що в розмовах з українськими советськими вченими можна було відчутти, що вони свідомі і огірені відсутністю української історичної науки на конгресі [24, с.135]. Крім того, західні дослідники могли ознайомитися з офіційною

советською версією розвою української науки. О. Войценко пізніше згадувала, що перед конгресом Академією наук Української ССР було видано англійською мовою брошуру про розвиток історичних наук в Українській Радянській Республіці, в якій, зрозуміло, не було згадано багатьох провідних українських вчених [6, с.11], що пояснювалося політизацією науки в Советському Союзі.

В цілому, можна стверджувати, що під час міжнародних історичних конгресів відбувалося безпосереднє спілкування представників двох гілок української історіографії – советської та зарубіжної. Це спілкування приносило користь розвитку науки в цілому, тому що демонструвало різні погляди на проблеми історії України, які обговорювалися, давало можливість особистого знайомства дослідників, а також виносило ці дискусії на міжнародний науковий форум. Представники української закордонної історіографії, в тому числі й члени Українського історичного товариства представляли під час міжнародних історичних конгресів західні університети та наукові асоціації, але незважаючи на це, більшість наукових дискусій в советській офіційній історіографії зі зрозумілих причин були оцінені як закиди “буржуазно-націоналістичної” науки. Одночасно, подібні публікації відкритого характеру давали можливість ширшому загалу українських материкових вчених ознайомлюватися з працею українських дослідників на Заході.

Джерела та література:

1. Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. “Листування”. – Спр. “І. Каменецький”. – Лист І. Каменецького до Л. Винара від 8 листопада 1965 р.
2. Архів УІТ (архів О. Оглоблина). – Ф. “Листування”. – Спр. “І. Лисяк-Рудницький”. – Лист І. Лисяка-Рудницького до О. Оглоблина від 14 червня 1963 р.
3. Congrès International des sciences historiques, 1980 (Bukareszt). La Pologne au XV Congrès International des sciences historiques à Bucarest. – Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, 1980. – 313 p.
4. Stobeczki Rafał. Klio na wygnaniu. Z dziejów polskiej historiografii na uchodźstwie w Wielkiej Brytanii po 1945 r. – Poznań: Wydawnictwo Poznańskie. – 372 s.
5. Білас Л. Дванадцятий Міжнародний Конгрес істориків (29.8 – 5.9.1965. Відень) // Сучасність. – 1965. – Грудень, №12. – С. 70-81.
6. Войценко О. XIII Міжнародний Конгрес історичних наук і подорож по Україні 1970. – Вінніпег: УВАН в Канаді, 1970. – 40 с. (Серія: Літопис УВАН).

7. Горбач О. На V Міжнароднім Конгресі Славистів у Софії // Сучасність. – 1963. – Грудень, №12. – С.69-77.

8. Дев'ятий конгрес історичних наук. Слов'янський світ і Україна // Україна. Українознавство і французьке культурне життя. – Париж. – Ч.4. – 1950. – С.285-289.

9. Довідка відділу науки та культури ЦК КПУ щодо повторного звернення Секції суспільних наук та Інституту історії АН УРСР про створення Асоціації істориків УРСР // Інститут історії України НАН України: Друге двадцятиріччя (1957 – 1977): Документи і матеріали / Упоряд. О.С. Рубльов; Відп. ред. акад. НАН України В.А. Смолій. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2007. – С.239-240.

10. Довідка відділу науки та культури ЦК КПУ щодо пропозиції Секції суспільних наук та Інституту історії АН УРСР про створення Асоціації істориків УРСР // Інститут історії України НАН України: Друге двадцятиріччя (1957 – 1977): Документи і матеріали / Упоряд. О.С. Рубльов; Відп. ред. акад. НАН України В.А. Смолій. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2007. – С. 237-238;

11. Експертний висновок щодо відсутності у тексті доповіді старшого наукового співробітника Інституту історії АН УРСР І.М. Кулінича відомостей, що не підлягають оприлюдненню у відкритому друці // Інститут історії України НАН України: Друге двадцятиріччя (1957 – 1977): Документи і матеріали / Упоряд. О.С. Рубльов; Відп. ред. акад. НАН України В.А. Смолій. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2007. – С.201-202.

12. Зарубіжні видання про Україну. Науково-реферативний бюлетень / Інститут історії АН УРСР. – К.: Інститут історії АН УРСР, 1975. – №3 (18). – 79 с.

13. Зашкільняк Л. Сучасна світова історіографія. Посібник для студентів історичних спеціальностей університетів / Міністерство освіти і науки України, Львівський національний університет ім. Івана Франка. – Львів: Вид-во "Паїс", 2007. – 308 с.

14. Звіт директора Інституту історії АН УРСР проф. К.К. Дубини про участь у роботі XII міжнародного конгресу історичних наук від 10 листопада 1965 р. // Інститут історії України НАН України: Друге двадцятиріччя (1957 – 1977): Документи і матеріали / Упоряд. О.С. Рубльов; Відп. ред. акад. НАН України В.А. Смолій. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2007. – С.210-211.

15. Ісаєвич Я. Омелян Прицак: спогад про вченого і людину // Львівська on-line газета, 23 червня 2006 р., №111 (918). Доступно з: <http://www.gazeta.lviv.ua/articles/2006/06/23/16193/>.

16. Ісаєвич Я. Українська історична наука: організаційна структура і міжнародні контакти // Українська історіографія на зламі XX і XXI століть: здобутки і проблеми. Колективна монографія за редакцією Леоніда Зашкільняка. – Львів: Міністерство освіти і на-

уки України, Львівський національний університет ім. І. Франка, 2004. – С.7-23).

17. Каменецький І. XII-ий Міжнародний конгрес історичних наук у Відні // УІ. – 1965. – Ч.3-4. – С.66-68.

18. Коментарі до с. 419-429 // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе / Центр досліджень історії ім. Петра Яцика Канадського інституту українських студій Альбертського університету. – К.: “Основи”, 1994. – С.532-536.

19. Лисяк-Рудницький І. Дискусійні виступи на міжнародному історичному конгресі // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе / Центр досліджень історії ім. Петра Яцика Канадського Інституту Українських Студій Альбертського університету. – Т.2. – Київ: Основи, 1994. – С.409-418.

20. Лисяк-Рудницький І. Довкола Міжнародного історичного конгресу у Відні // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе / Центр досліджень історії ім. Петра Яцика Канадського Інституту Українських Студій Альбертського університету. – Т.2. – Київ: Основи, 1994. – С.419-429.

21. Меморандум Секції суспільних наук та Інституту історії АН УРСР першому секретареві ЦК КПУ П.Ю. Шелесту щодо потреби створення Асоціації істориків УРСР // Інститут історії України НАН України: Друге двадцятиріччя (1957 – 1977): Документи і матеріали / Упоряд. О.С. Рубльов; Відп. ред. акад. НАН України В.А. Смолій. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2007. – С.236-237.

22. Міжнародний комітет історичних наук // Радянська енциклопедія історії України. – Т.3. – Київ: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1971. – С.142.

23. Осадчук Б. На перехрестях часів // Українська історична дидактика: Міжнародний діалог (фахівці різних країн про підручники з історії): Зб. наук. ст. – К.: Генеза, 2000. – С.11-14.

24. П.Т. [Любомир Винар]. Українська участь у XIII Міжнародному Конгресі Істориків // Український історик. – 1970. – Т. VII. – Ч. 4(28). – С. 134-136 та ін.

25. Панкратова А.М. К итогам X Международного конгресса историков // Вопросы истории. – 1956. – №5. – С. 3-16;

26. Повторне звернення Секції суспільних наук та Інституту історії АН УРСР першому секретареві ЦК КПУ П.Ю. Шелесту щодо потреби створення Асоціації істориків УРСР // Інститут історії України НАН України: Друге двадцятиріччя (1957 – 1977): Документи і матеріали / Упоряд. О.С. Рубльов; Відп. ред. акад. НАН України В.А. Смолій. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2007. – С. 238-239.

27. Розпорядження №35-1784 Президії АН СССР від 31 серпня 1965 р. про відрядження делегації советських істориків на XII Міжнародний конгрес історичних наук // Інститут історії України НАН України: Друге двадцятиріччя (1957 – 1977): Документи і матеріали / Упоряд. О.С. Руб-

льов; Відп. ред. акад. НАН України В.А. Смолій. – К.: Інститут історії України НАН України, 2007. – С.208-210.

28. Рубльов О. “Український історичний журнал”: історія офіційна й залаштункова (1957 – 1988) // Український історичний журнал. – 2007. – №6. – С.18-55.

29. Рубльов О. У пошуках правди історії: Інститут історії України НАН України: друге двадцятиріччя (1957 – 1977) // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – К.: Інститут історії України НАН України, 2007. – №16. – С.166-198.

30. Рубльов О. У пошуках правди історії: Інститут історії України НАН України: друге двадцятиріччя (1957 – 1977) // Інститут історії України НАН України: Документи і матеріали (1957 – 1977). – К.: Національна академія наук України, 2007. – С. 3-33.

31. Симоненко Р. Черговий план ідеологічних диверсій українського буржуазного націоналізму та його реалізація // Зарубіжні видання про Україну. Науково-реферативний бюлетень / Інститут історії АН УРСР. – К.: Інститут історії АН УРСР, 1975. – №3 (18). – С.7-8.

32. Слонимский А.Г. Участие российских ученых в международных конгрессах историков // Вопросы истории. – 1970. – №7. – С. 93-108.

33. Тихвинский С.Л., Тишков В.А. XV Международный конгресс исторических наук // Вопросы истории. – 1980. – №12. – С. 3-23.

34. Хроніка. Інституції, з'їзди, конференції // Український історик. – 1965. – Ч.3-4. – С.108.

35. Яремчук В. Минуле України в історичній науці УРСР післясталінської доби. – Острог: Національний університет “Острозька академія”, 2009. – 526 с.